

Baxtiyarova Munisaxon Asqarjon qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti 1-bosqich talabasi

ABDULLA QODIRIY IJOD NA'MUNALARI VA ULARNING TAHLILI

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zining tarixiy romanlari bilan 20-asrning 20-yillarida muhim ijtimoiy-madaniy jarayonlarning faol ishtirokchisi bo'lgan, Julqunboy taxallusi bilan o'zbek adabiyoti o'zidan o'chmas iz qoldirgan, rus bosqini paytida Toshkent mudofaasida qatnashgan, bog'bon oilasida tavallud topib, kamolga yetgan Abdulla Qodiriyning hayot yo'li va so'nmas, boy ijodiy merosi haqidagi fikr, mulohazalar o'z ifodasini topgan. Ushbu maqola Abdulla Qodiriy asarlarini hozirgi zamon talablaridan kelib chiqib tahlil qilganligi bilan dolzarbdir.

Kalit so'zlar: Julqunboy, bog'bon, tarixiy, romannavislik, she'riyat, nasr, rus-tuzem, madrasa.

KIRISH

Abdulla Qodiriy (Julqunboy)- yozuvchi, shoir, tarjimon, dramaturg, XX asr o'zbek adabiyotining ulkan namoyondalaridan biri, o'zbek romanchiligi asoschisi.

1894 yil 10-aprelda Toshkent shahrining Eskijo'va mahallasida tavallud topgan. Adibning otasi Qodirbobo (1820-1924y) xon, beklar qo'lida sarbozlik qilgan, rus bosqini paytida Toshkent mudofaasida qatnashgan. Adib o'z tarjimai holida shunday deydi: "Har holda bemavridroq bo'lsa kerak, kambag'al, bog'bonlik bilan kun kechirguchi bir oilada...tug'ilg'onman. Yoshim to'qqiz-o'nlarga borg'ondan so'ng meni maktabga yubordilar. Maktabda ikki-uch yil chamasi eski usulda o'qib, keyin vaqtlarda oilamizning nihoyatda qashshoq kun kechirgani vajhidan o'n ikki yoshimda meni bir boyga xizmatchilikka berdilar. Xo'jayinim o'zi savdogar kishi bo'lub, o'rischa yozuvchizuv bilaturg'on odamga muhtoj edi. Shu ta'ma bo'lsa kerak, meni o'ris maktabga yubordi... 1912-yilda manfaktur bila savdo qiluvchi bir kishiga yiliga 50 so'm barobariga prikazchik bo'lub kirdim..."

1904-1906 yillarda bo'lajak adib musulmon maktabida ta'lim oladi.

1908-1912 yillarda rus tuzem maktabida,

1916-1917 yilda Abulqosim shayx madrarasida arab va fors tillaridan saboq oladi,

1924-1925 yillarda V.Ya Brusov nomidagi Moskva adabiy kurslarida o'qiydi.

1918 yil- eski shahar oziqa qo'mitasining sarkotibi

1919 yil - "Oziq ishlari" gazetasi bosh muharriri

1920 yil- Kasabalar sho'rosining sarkotibi

1923-1926 yillarda "Mushtum" jurnali tashkilotchilaridan biri va tahrir hay'ati a'zosi sifatida faoliyat yuritgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Adib tarjimai hoida adabiy faoliyatining boshlanishini shunday xotirlaydi: “Shu miyonalardan bozor vositasi bilan tatarlardan chiqadig‘on gazetalarni o‘qib, dunyoda gazeta degan gap borlig‘iga imon keltirdim. 1913-yilda o‘zbekcha “Sadoi Turkiston”, “Samarqand”, “Oyina” gazetalari chiqa boshlag‘och, menda shularga gap yozib yurish fikri uyg‘ondi.

Adibning ilk chiqishi “Sadoi Turkiston” gazetasining 1914-yili 1-aprel sonida Abdulla Qodiriy imzosi bilan “Yangi masjid va madrasa” nomli xabari bo‘ladi.

Adibning 1917-yili Oktabr to‘ntarishlaridan keyingi faoliyati asosan matbuot, ya‘ni publitsistika bilan bog‘liq. U 1919-1925 yillar oralig‘ida 300 ta turli maqolalar, publitsistik asarlar yaratgan. Abdulla Qodiriy jurnalistik faoliyati haqida: “*Xulosa — boshqalarning xizmati daftar bilan sobit bo‘lsa, menim xizmatlarim matbuot bilan ravshandir...*” deydi.

Abdulla Qodiriy adib va shoir sifatida 1912-yillarda faoliyatini boshlagan. “To‘y” “Ahvolimiz”, “Millatimga”, “Fikr aylagil” kabi she‘rlari “Baxtsiz kuyov” dramasi, “Juvonboz” hikoyasi uning ilk asarlaridir. Qodiriy shunday xotirlaydi: “1913 yilda chiqqan "Padarkush" ta‘sirida "Baxtsiz kuyov" degan teatr kitobini yozib yuborg‘animni o‘zim ham payqamay qoldim (1915 yilda). Yana shu yilda teatrlarda chiqib turg‘on hikoya va ro‘monlarga taqlidan "Juvonboz" otliq hikoyachani yozib noshir topilmag‘onidan, o‘zim nashr qilib yubordim. Nikolay taxtdan yiqilg‘ondan keyin oddiy xalq militsiyasiga ko‘ngilli bo‘lib yozildim...”.

MUHOKAMA

Abdulla Qodiriy “Ahvolimiz” she‘rini 21 yoshida yozgan. She‘rda ko‘tarilgan muammo o‘zbek xalqi uchun hamon dolzarb. Adibning bu kabi she‘rlari millatparvarlik, ma‘rifatparvarlik ruhida yozilgan bo‘lib jadidchilik g‘oyalari bilan sug‘orilgan. Muallif unda millatning zabun holatidan kuyunib so‘zlaydi, uyg‘onishga da‘vat etadi, fikrlashga undaydi.

AHVOLIMIZ

Ko‘r bizning ahvolimiz, g‘aflatda qanday yotamiz,

Joyi kelgan chog‘ida vijdonni pulg‘a sotamiz.

O‘g‘limizg‘a na adab, na fan, na yaxshi so‘ylamak,

Na xudoni buyrug‘i bulgan ulum o‘rgotamiz.

Korimiz shundan iborat bo‘ldi ushbu vaqtda,

O‘ntadin bedona boqib yozu qish sayrotamiz.

Hamda har kun takalarda nasha ko‘knori chekib,

Bachchag‘a kokil solib, oh-voh ila o‘ynotamiz.

Qarimiz, boyonimiz, balki bu vaqt oqyondamiz,

Nogahon ko‘rsak agar bir besoqolni qotamiz.

O‘rtadan chiqsa agar millatni yaxshi suyguchi,

Biz ani dahriy sanab, to‘fangcha birla otamiz.

Kelingiz yoshlar, ziyolilar bu kun g‘ayrat qiling,

Uxlaganlarni agar qodir esak uyg‘otamiz.

Adibning 1916-yilda yozilgan “Uloqda” hikoyasi o‘zbek realistik hikoyasining eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi. Bundan so‘ng adib birin-ketin “Kalvak Mahzumning xotira daftaridan”, “Toshpo‘lat tajang nima deydi”, “Obid ketmon” kabi nasriy asarlarini yaratadi.

1926 yili “Mushtum” jurnalida Qodiriyning “Yig‘indi gaplar” nomli hikoyasi bosilib chiqadi. Hikoya asosan tanqidiy ruhda bo‘lgani uchun “aksilinqilobiy harakat qilganlikda” ayblanib qamoqqa olinadi. Adib o‘zini mardonavor himoya qila oladi, shuning uchun qisqa muddatdan so‘ng ozod etiladi. Shundan so‘ng ham tanqidiy asarlar, hajviyalar yozishdan to‘xtamaydi.

NATIJA

Moziyga qarab ish ko‘rmoq xayrlidir

Abdulla Qodiriy qalamiga mansub “O‘tkan kunlar” romani o‘zbek adabiyotining roman janridagi ilk asardir. Shu bilan yozuvchi o‘zbek romanchiligiga asos solgan. 1922-yil “Inqilob” jurnalida romandan boblar e‘lon qilinadi. 1924-1926 yillarda har bir bo‘limi alohida kitob holida nashr etiladi. Roman orqali Abdulla Qodiriy xalqning milliy ongini uyg‘otmoqchi, “tariximizning eng kir, qora kunlari” “xon zamonlari”ning mudhish tarixiy jarayonlari haqida so‘z ochib, bundan xalqqa saboq bermoqchi bo‘ladi. Adib taraqqiyparvar ziyolilar qatorida turib millat taqdiri ustida astoydil qayg‘uradi, najot yo‘lini esa adabiyotda ko‘rgani bois milliy ruhdagi asarlar yaratishga kirishadi.

“O‘tkan kunlar” romanining ma‘no mundarija g‘oyasi nihoyatda keng. Unda xilma- xil insoniy taqdir, ijtimoiy-siyosiy, ma‘naviy-axloqiy, oilaviy-ishqiy muammolar qalamga olingan. Muallif asar orqali Turkistonning rus bosqini arafasidagi ahvoli, qora kunlarini gavdalantirgan.

Asarning markaziy qahramonlari bo‘lmish Otabek va Kumush hamda Yusufbek hoji, O‘zbek oyim, Zaynab kabi obrazlar o‘zbek adabiyotining tom ma‘noda yorqin qahramonlar namunasidir. Roman to‘qima qahramonlarining hayotiylik kasb etishi va tarixiy voqealarga uyg‘unligi jihatidan ham, tilining nafosati jihatidan ham o‘zbek adabiyoti xazinasini eng durdona asarlaridan biridir.

XULOSA

Shunday qilib, Abdulla Qodiriy Julqunboy taxallusi bilan o‘zbek adabiyoti xazinasini boyitish yo‘lida samarali ish olib bordi. Uning ijodiy asarlarini tahlil qilar ekanmiz, Abdulla Qodiriy ham shoir ham yozuvchi sifatida adabiyotning yorqin namoyondasi sifatida o‘chmas iz qoldirganligiga guhov bo‘lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. A.Қаҳҳор. Асарлар. Т ВИ. Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1970. 411 – бет.
2. Ў.Носиров. Ижодкор шахс бадий услуб, автор образи. Тошкент: Фан,1981.109 -110 бетлар

3. А.Қодирий. “Ўтган кунлар” Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти,1974.47 бет.
4. И.Султон. Адабиёт назарияси. Автор нутқи ва персонаж нутқи. Тошкент: Ўқитувчи,1980.199 бет.
5. Botirova Sh.I. (2018). The Role of Artistic Literature In The Spiritual Development of Youth. Мироя наука, 5(14), 26-28.
6. Botirova Sh.I. (2019). Poetics of artistic psychologism. Теория и практика современной науки, 2(44), 31-34.
7. Botirova Sh.I. (2018). Symbolic-figurative talk and psychological relations. «Экономика и социум». 12(55), 114-118